

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερο γίνεται λόγος για την οικολογική κρίση και τα περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πλανήτης μας. Το περιβάλλον ζωτικός χώρος ανάπτυξης του ανθρώπου και κάθε μορφής ζωής παρέχει όλες τις βασικές συνθήκες, τα υλικά και την ενέργεια που είναι απαραίτητα για τη ζωή, την επιβίωση αλλά και την ικανοποίηση όλων των αναπτυξιακών σχεδίων που επεξεργάζεται η ανθρωπότητα προκειμένου να καλυτερεύσει τις συνθήκες της ζωής (Φλογαΐτη,1993). Στα πλαίσια όμως της ανάπτυξης των διαφόρων κοινωνιών οι ανάγκες που δημιουργούνται πολλαπλασιάζονται και τροποποιούνται ανάλογα με την εκάστοτε εποχή, με συνέπεια η ικανοποίηση των αναγκών να οδηγεί στην εύρεση τρόπων επιβίωσης και καλύτερευσης των συνθηκών ζωής.

Η ικανοποίηση των ολοένα αυξανόμενων αναγκών κατά τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας προκάλεσε έντονες παρεμβάσεις στο περιβάλλον, παρεμβάσεις που οδήγησαν στην υποβάθμισή του. Έτσι ενώ η ρύπανση του περιβάλλοντος από τον άνθρωπο και τις δραστηριότητές του ξεκινάει με την εμφάνιση του πάνω στη γη, ωστόσο οι πρώτες ανθρώπινες κοινωνίες ήταν απόλυτα ενσωματωμένες στα φυσικά συστήματα. Με την εμφάνιση της φωτιάς προκλήθηκαν οι πρώτες σημαντικές διαταραχές στις φυσικές και ζωικές κοινωνίες και διαφοροποιήθηκαν τα οικοσυστήματα. Η εύρεση νέων τρόπων αξιοποίησης της φύσης οδήγησε στην αύξηση των ανθρωπίνων κοινωνιών και κατά συνέπεια στη παρέμβαση στα φυσικά συστήματα. Οι παρεμβάσεις αυτές ήταν πλέον μεγάλες σε έκταση και ένταση και δεν μπορούσαν να αφομοιωθούν από τα φυσικά συστήματα. Από το 18^ο αιώνα με την ανάπτυξη της τεχνολογίας αλλάζει ριζικά η σχέση ανθρώπου περιβάλλοντος αφού οι μη ανανεώσιμες πλέον πηγές ενέργειας χρησιμοποιούνται αλόγιστα και τα απόβλητα που παράγονται δεν μπορούν να αφομοιωθούν και συσσωρεύονται με τη μορφή διαφόρων ειδών ρύπανσης. Τα αυξανόμενα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν γίνονται κατανοητά ούτε κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, όπου το περιβάλλον θεωρείται

ανεξάντλητος πόρος για την ικανοποίηση των ανθρωπίνων αναγκών με αποτέλεσμα τις αρνητικές για το Περιβάλλον συνέπειες και την εμφάνιση της οικολογικής κρίσης.

Σύμφωνα με τον Α. Αθανασάκη(1999), βασικές αιτίες αυτής της κρίσης είναι:

- α) οι μέθοδοι της βιομηχανικής παραγωγής
- β) ο υπερκαταναλωτισμός
- γ) η συσσώρευση πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα
- δ) η τεχνοκρατική αντίληψη για την ανάπτυξη στο βαθμό που εξαντλεί βάναυσα και αλόγιστα τους φυσικούς πόρους της γης στο όνομα της βιομηχανικής, οικονομική και τουριστικής ανάπτυξης.

Συνακόλουθα ο ίδιος συγγραφέας υποστηρίζει ότι τα σημαντικότερα περιβαλλοντικά οικολογικά ζητήματα που πρόσφατα ερευνούνται και σχολιάζονται είναι:

- η τρύπα του όζοντος
- το φαινόμενο του θερμοκηπίου
- η όξινη βροχή
- η καταστροφή στη ζούγκλα του Αμαζονίου
- η ατμοσφαιρική ρύπανση
- η ηχορύπανση
- η καταστροφή του εδάφους
- τα οικιακά απορρίμματα
- τα ραδιενεργά κατάλοιπα
- τα φυτοφάρμακα
- η ποικιλότητα του οργανικού κόσμου στην ελληνική φύση
- η τουριστική μας ανάπτυξη.

Η παγκόσμια ανησυχία για τα περιβαλλοντικά προβλήματα αύξησε το ενδιαφέρον στην κοινή γνώμη. Αυτό οδήγησε στην επιτακτική ανάγκη να βρεθεί ένα τρόπος ώστε να διαμορφωθούν συνειδητοί ως προς το περιβάλλον πολίτες και κυρίως μέσα από την εκπαίδευση. Το σημαντικότερο αυτό ρόλο κλήθηκε να λάβει η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.

1.1 Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

Π.Ε. είναι μια (νέα) εκπαιδευτική προσέγγιση ικανή να διαμορφώσει συνειδητούς πολίτες με γνώσεις και επίγνωση των σχέσεων που τους συνδέουν με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, έτοιμους να προτείνουν λύσεις και να συμμετέχουν στην λήψη και την εκτέλεση των αποφάσεων. Παρέχει τη δυνατότητα απόκτησης γνώσεων, αξιών και στάσεων που χρειάζονται για να προστατευτεί το περιβάλλον και να δημιουργηθούν νέα πρότυπα συμπεριφοράς ατόμων, ομάδων και κοινωνιών απέναντι σ' αυτό (UNESCO, 1977).

Οι τρεις διαστάσεις της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι:

Η εκπαίδευση γύρω από το περιβάλλον η οποία έχει σκοπό τη συγκέντρωση γνώσεων σχετικών με το περιβάλλον. Το Περιβάλλον παραδοσιακά μελετάται ξεχωριστά και διακεκριμένα ανά επιστημονικό κλάδο και ειδίκευση, χωρίς συνθετική προσέγγιση και με τρόπο ακαδημαϊκό, οπότε ο εκπαιδευόμενος είναι αποκομμένος από το αντικείμενο της μάθησης.

Η εκπαίδευση από και μέσα στο περιβάλλον. Με την προσέγγιση αυτή το περιβάλλον δε θεωρείται μόνο ως αντικείμενο της μάθησης αλλά και το μέσο για την κατάκτηση της γνώσης και της ψυχολογικής και συναισθηματικής ωρίμανσης του ατόμου, καθώς και ως πηγή γνώσης και διανοητικής και κοινωνικής προόδου. Η γνώση αποκτάται από το περιβάλλον μέσω της εμπειρίας, η οποία οικοδομείται με δραστηριότητες που συμβαίνουν μέσα στο ίδιο το περιβάλλον, σε άμεση επαφή με τα πράγματα και τα φαινόμενα και όχι σε δομές και διαδικασίες αποκομμένες από την πραγματικότητα.

Η εκπαίδευση για το περιβάλλον. Αν οι δύο προηγούμενες διαστάσεις αφορούν την απόκτηση των κατάλληλων γνώσεων και μεθοδολογικών προσεγγίσεων ανάγνωσης του περιβάλλοντος και των περιβαλλοντικών προβλημάτων, η τρίτη αυτή διάσταση προσδίδει κοινωνικό και πολιτικό βάθος στην Π. Ε. και βαρύτητα στην έννοια του πολίτη και της ευθύνης που φέρει για την ποιότητα του περιβάλλοντος και την ποιότητα ζωής. Υποκινεί σε πραγματική κινητοποίηση και δράση στο κοινωνικό και πολιτικό πεδίο με στόχο την αντιμετώπιση της οικολογικής κρίσης και την επίλυση των προβλημάτων του περιβάλλοντος.

Οι τρεις παραπάνω διαστάσεις, αλληλοσυμπληρούμενες δυναμικά και δρώντας συνδυαστικά, μορφώνουν τη σύγχρονη έννοια που αποδίδουμε στην Π. Ε., δηλαδή, μιας εκπαίδευσης η οποία απαντά στις ανάγκες που τη γέννησαν, οδηγεί στη λύση περιβαλλοντικών προβλημάτων και εκφράζει, γενικότερα, μια πορεία επαναπροσδιορισμού της θέση του ανθρώπου μέσα στο περιβάλλον (Φλογαΐτη και Μέρτζιου, 1995).

Οι στόχοι της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης όπως καθορίστηκαν στη Διακυβερνητική Συνδιάσκεψη της Τιφλίδας (UNESCO, 1977) είναι να προσφέρει σε κοινωνικές ομάδες ή άτομα:

Γνώση: να βοηθήσει τις κοινωνικές ομάδες και τους πολίτες να αποκτήσουν ποικιλία εμπειριών καθώς και βασική γνώση του περιβάλλοντος και των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

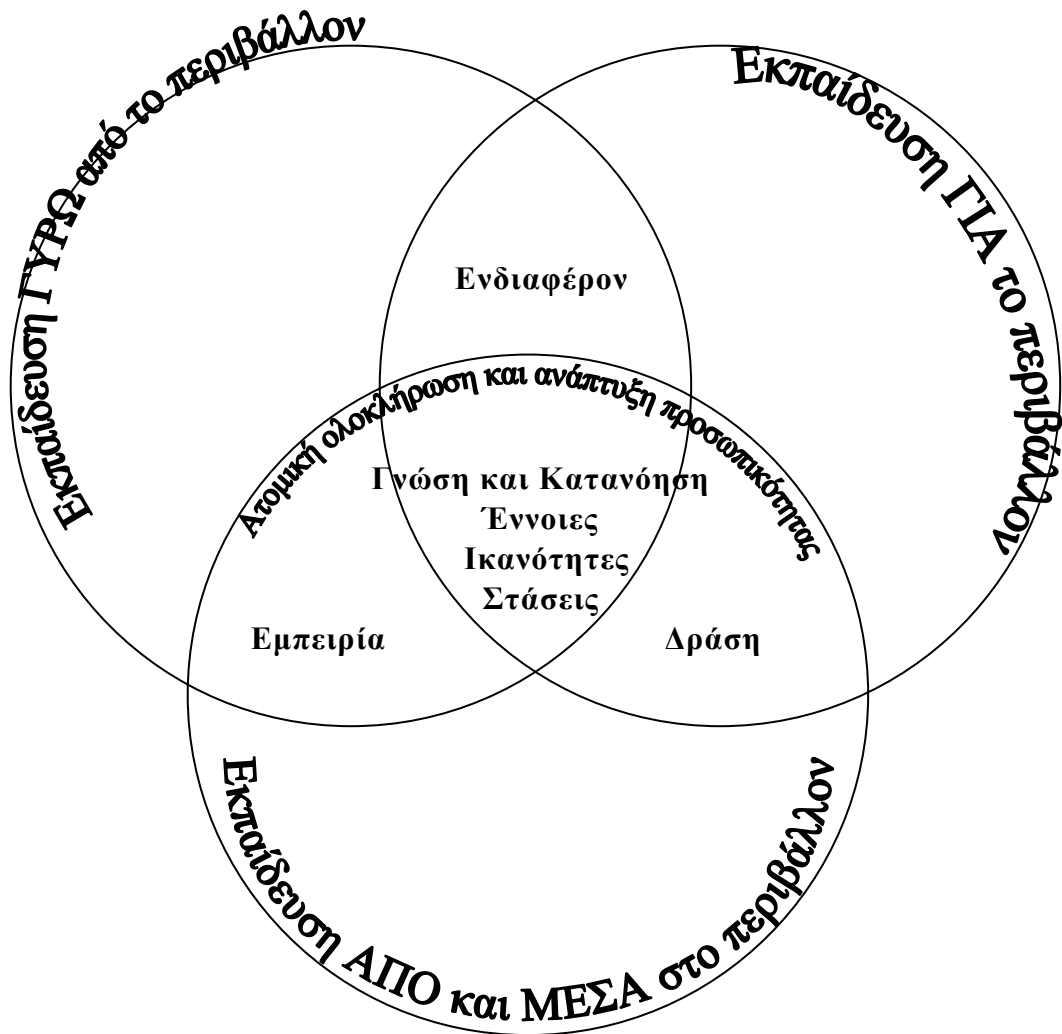
Συνειδητοποίηση: να βοηθήσει τις κοινωνικές ομάδες και τους πολίτες να συνειδητοποιήσουν το περιβάλλον και τα συναφή με αυτό προβλήματα και να ευαισθητοποιηθούν σ' αυτά τα ζητήματα στο σύνολο τους.

Στάσεις: να βοηθήσει τις κοινωνικές ομάδες και τους πολίτες να διαμορφώσουν αξίες και να αναπτύξουν ενδιαφέρον για το περιβάλλον καθώς και διάθεση για ενεργό συμμετοχή στη βελτίωση και στην προστασία του περιβάλλοντος.

Ικανότητες: να βοηθήσει τις κοινωνικές ομάδες και τους πολίτες να αποκτήσουν τις απαραίτητες ικανότητες για τον προσδιορισμό και την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Συμμετοχή: να δώσει στις κοινωνικές ομάδες και τους πολίτες τη δυνατότητα ανάληψης δράσης και ενεργού συμμετοχής σε όλα τα επίπεδα για την πρόληψη και την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Η επίτευξη των παραπάνω στόχων θα οδηγήσει στη δημιουργία του “Περιβαλλοντικά υπεύθυνου πολίτη” (Hungerfold et al. 1980).

(από Palmer and Neal, 1994)

1.2 Ιστορία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Η εμφάνιση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ανάγεται στη δεκαετία του 1960. Σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο σημαντικό ρόλο για την προώθηση της Π.Ε. έπαιξε η I.U.C.N. Κατά τις δεκαετίες του '60 και '70 διοργάνωσε πολλές συναντήσεις εργασίας και συνέδρια με σκοπό την προώθηση της εκπαίδευσης για τη διατήρηση της φύσης και του περιβάλλοντος. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η συνάντηση εργασίας στο Carson City της Νεβάδα των Η.Π.Α., το 1970, με θέμα την “Περιβαλλοντική Εκπαίδευση”. Λίγο αργότερα, το 1971, υπό την αιγίδα της I.U.C.N. και της W.W.F. διοργανώθηκε μια Ευρωπαϊκή Συνάντηση με θέμα την Εκπαίδευση για τη Διατήρηση του Περιβάλλοντος στο Rushlikon της Ελβετίας. Στις περισσότερες δυτικοευρωπαϊκές χώρες έμφαση στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση αρχίζει να

δίνεται στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Ο Ο.Ο.Σ.Α. (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης) οργάνωσε δύο συναντήσεις, το 1971 στην Τουρ της Γαλλίας, με θέμα “Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο Πανεπιστήμιο”, και το 1974 στη Δανία με θέμα “Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση”. Καθοριστική για τη διάδοση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε όλο τον κόσμο υπήρξε η υιοθέτηση της από την UNESCO και την UNEP και η δημιουργία από αυτούς τους Οργανισμούς του IEEP (Διεθνές Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης). Στη Διακυβερνητική Διάσκεψη για το Περιβάλλον του Ανθρώπου στη Στοκχόλμη, το 1972, η οποία οργανώθηκε από τον Ο.Η.Ε., αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά από τη διεθνή κοινότητα η αναγκαιότητα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Το 1972, επίσης, στην πόλη Aix-en-provence της Γαλλίας, πραγματοποιήθηκε διεθνές συνέδριο με θέμα “Εκπαίδευση και Περιβάλλον” όπου επιχειρήθηκε μια πρώτη προσέγγιση των στόχων του περιεχομένου και των μεθόδων της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και αναπτύχθηκε ο προβληματισμός για τον τρόπο ένταξης των θεμάτων του Περιβάλλοντος στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στα πλαίσια του IEEP, το οποίο είχε προταθεί από τη Διάσκεψη της Στοκχόλμης, οργανώθηκε το 1975 στο Βελιγράδι της Γιουγκοσλαβίας, Διεθνές Συνέδριο με στόχους α) τη συζήτηση για τις στάσεις και τα προβλήματα στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και β) τη διαμόρφωση κατευθυντήριων αξόνων για τη διεθνή ανάπτυξη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Στη Διάσκεψη της Τιφλίδας της Ε.Σ.Σ.Δ., που πραγματοποιήθηκε το 1977 καθορίστηκαν οι στόχοι, οι σκοποί, τα χαρακτηριστικά, το περιεχόμενο και οι βασικές μέθοδοι προσέγγισης για την επίτευξη των στόχων της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, καθώς επίσης προτάθηκαν πολιτικές και στρατηγικές σε εθνικό και διεθνές επίπεδο για την ενσωμάτωση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Στη Μόσχα, Ε.Σ.Σ.Δ., το 1987 οργανώθηκε Διεθνές Συνέδριο με θέμα “Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Κατάρτιση” με στόχους α) την ανάλυση της περιβαλλοντικής κατάστασης στα τέλη της δεκαετίας του '80 και των επιπτώσεων που η νέα πραγματικότητα έχει στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, β) την ανάλυση και την εκτίμηση της κατάστασης της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και γ) το σχεδιασμό της στρατηγικής για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στη δεκαετία του '90. Τέλος, στη Θεσσαλονίκη, το 1997, η UNESCO οργάνωσε Διεθνή Διάσκεψη με θέμα “Περιβάλλον και Κοινωνία: Εκπαίδευση και Ευαισθητοποίηση των Πολιτών για την

Αειφορία στην οποία εξετάστηκε η έννοια της αειφορίας, η οποία είχε προκύψει από τη Διεθνή Διάσκεψη του Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας, το 1991, σε σχέση με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και την εκπαίδευση για την αειφορία.

1.3 Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Η εκπαιδευτική διαδικασία παίζει πλέον καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση σχέσεων, αντιλήψεων, νοοτροπιών και δράσεων για το περιβάλλον και έτσι υπάρχει διαφοροποίηση σε σχέση με την έως τότε πρακτική της ουδέτερης ανάγνωσης και μελέτη της φύσης που επικρατούσε.

Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα μαθημάτων του 1987 καθορίζονται οι σκοποί της Μελέτης του Περιβάλλοντος, όπως αυτή είναι ενταγμένοι στην Ελληνική Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση με την δραστηριοποίηση των μαθητών που θα εξασφαλίζει σύμφωνα με τον Α. Αθανασάκη(1999):

α. Την απόκτηση και αποσαφήνιση εννοιών, γνώσεων και εμπειριών, καθώς και την ανάπτυξη των μηχανισμών με τους οποίους οι μαθητές θα γνωρίσουν, θα κατανοήσουν και θα εκτιμήσουν τον κόσμο(φυσικό και ανθρωπογενή) που τους περιβάλλει, στις ποικίλες αλληλεξαρτήσεις του.

β. Την απόκτηση ευαισθησιών, διαθέσεων, στάσεων και τη συνειδητοποίηση και οργάνωση αξιών για την ομαλή και υπεύθυνη ένταξη των μαθητών στο βιοφυσικό, κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον μιας δημοκρατικής κοινωνίας, συμβάλλοντας έτσι στην εξύψωση της ποιότητας ζωής.

γ. Την εξοικείωση με τρόπους εργασίας που ασκούν δεξιότητες χρήσιμες για τη δημιουργική προσέγγιση και ερμηνεία πραγματικών δεδομένων, την ανάπτυξη ερευνητικού πνεύματος και τον εθισμό στην ομαδική και συλλογική εργασία και δράση.

Η Π.Ε. θεσμοθετήθηκε στην χώρα μας με το Ν.1892/90, άρθρο 111, μετά τη δέσμευση των υπουργών Παιδείας των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1988) για την προώθηση της Π.Ε. και την πραγματοποίηση της μέσα στο επίσημο πρόγραμμα του σχολείου, με έμφαση τον σεβασμό στις ιδιαιτερότητες του κάθε μαθητή και τις παραδόσεις της κάθε χώρας-μέλους. Παρ' όλα αυτά η Π.Ε. δεν βρήκε τη θέση που της άρμοζε στο εκπαιδευτικό σύστημα και αυτό οφείλεται είτε στην τάση υποτίμησης του θεσμού είτε στην έλλειψη συστηματικότητας κατά την

εφαρμογή της. Έτσι η έλλειψη χρόνου, οδήγησε στην υλοποίηση αυτών των προγραμμάτων εκτός ωρολογίου προγράμματος του σχολείου με αποτέλεσμα το ποσοστό των εκπαιδευτικών και μαθητών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που ασχολούνται με δραστηριότητες της Π.Ε. να είναι μικρό.

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, προκειμένου να εκσυγχρονίσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, εισηγήθηκε:

1. Το συνδυασμό της διδασκαλίας των παραδοσιακών μαθημάτων στο Γυμνάσιο, μέσα από την οπτική του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ), και
2. Την πιλοτική εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης δίωρης εβδομαδιαίας διάρκειας με θέματα που έχουν σχέση με τα Αναλυτικά Προγράμματα των γνωστικών αντικειμένων, τα οποία διδάσκονται, με το τοπικό περιβάλλον και τα ενδιαφέροντα των μαθητών, από τις αντίστοιχες θεματικές περιοχές (Αγωγή Υγείας, Διαπολιτισμική Αγωγή, Ολυμπιακή Παιδεία, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Τοπική Ιστορία κ.α)

Έτσι η Π.Ε. αποκτά το δικό της χώρο μέσα στο ωρολόγιο πρόγραμμα των σχολείων για εκείνους τους εκπαιδευτικούς και μαθητές που θέλουν να συνδυάσουν την Π.Ε. με τις Φυσικές, τις Ανθρωπιστικές και τις Κοινωνικοοικονομικές Επιστήμες, μέσα από διαθεματικές διερευνητικές προσεγγίσεις.

Στο πλαίσιο υλοποίησης της Ευέλικτης Ζώνης στόχοι είναι:

- Η διαμόρφωση συνθηκών μαθησιακής διαδικασίας που θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων των μαθητών μέσα από έρευνα, παρατήρηση, ανάλυση και σύνθεση.
- Η ενίσχυση των κλίσεων, ενδιαφερόντων και πρωτοβουλιών των μαθητών.
- Η επιλογή θεμάτων με κριτήριο την εμπλοκή περισσότερων μαθημάτων και τη σχέση τους με την πραγματική ζωή
- Η συνεργασία ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς που εμπλέκονται σε κάθε δραστηριότητα, ώστε να αρθεί η μονομέρεια και η αποσπασματικότητα της γνώσης που προέρχεται από τη διδασκαλία των παραδοσιακών γνωστικών αντικειμένων.

Ενώ οι μαθητές σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς:

- Επιλέγουν το θέμα
- Θέτουν στόχους για την επίλυση του προβλήματος
- Προτείνουν δραστηριότητες για την επίτευξη των στόχων
- Αναλαμβάνουν δράσεις χωρισμένοι σε μικρές ομάδες
- Ανακοινώνουν τα επιμέρους στοιχεία των εργασιών τους ανά ομάδα
- Συνθέτουν και παρουσιάζουν το πρόγραμμα στους συμμαθητές τους
- Γράφουν επιστολές, εκθέτοντας τα πορίσματα και τα συμπεράσματά τους, σε διάφορους φορείς σχετικούς με το ζήτημα/πρόβλημα.

Καθοριστικό ρόλο στην επίτευξη των στόχων του εκάστοτε Αναλυτικού Προγράμματος παίζει ο δάσκαλος, ο οποίος γνωρίζοντας το ψυχογενετικό στάδιο ανάπτυξης των παιδιών, ασκεί τους καθοδηγητικούς, συνεργατικούς και συντονιστικούς ρόλους του διδακτικού έργου, με το να προσανατολίζει την προσοχή και το ενδιαφέρον των παιδιών προς την κατάκτηση των εκπαιδευτικών στόχων ή με το να καθοδηγεί τις ομάδες εργασίας προς την ανακάλυψη, τη συλλογή και την επεξεργασία του διδακτικού και ερευνητικού υλικού (Α.Αθανασάκης,1996).

